

Dysfagie a pomůcky při poruchách polykání

PaedDr. Ilona Kejklíčková, Ph.D., Mgr. Radka Florianová

Soukromá klinika LOGO s. r. o., Brno

Poruchy polykání tvoří v současné době velmi zajímavou problematiku nejen v praxi klinických logopedů. Možnost odborné pomoci pacientům s využitím dostupných, odborných pomůcek, tvoří obsah předkládaného textu. V oblasti ošetrovatelství by bylo velmi vhodné využití a seznámení se s touto problematikou.

Klíčová slova: porucha polykání, dysfagie, fáze vědomá a nevědomá, pomůcky při poruchách polykání, pomůcky pro usnadnění příjmu tekutin, rehabilitační pomůcky.

Dysphagia and aids in disorders of swallowing

Swallowing disorders are at present very interesting issue not only in the clinical practice of speech. The possibility of support to patients using the available, professional tools, form the content of the submitted text. In the field of nursing would be very appropriate use of and familiarity with this issue.

Key words: disorder of swallowing, dysphagia, conscious and unconscious stage, aids in swallowing disorders, aids to facilitate fluid intake, rehabilitation aids.

Med. praxi 2012; 9(1): 32–34

Polykání patří mezi nejčastější akce našeho těla. V bdělém stavu polkneme zhruba 1krát–2krát za minutu, ve tvrdém spánku téměř nepolykáme.

Na polykání se podílí přibližně 50 párových svalů, které jsou koordinovány z CNS. Jde o komplexní akci všech těchto svalů, tudíž může velmi jednoduše dojít k narušení.

Poruchy polykání a příjmu potravy jsou častým příznakem mnoha onemocnění a neměly by být podceňovány. Postižené mohou značně omezovat v běžném životě, může při nich docházet k vdechnutí potravy či slin a mnohdy se mohou vyskytovat také společně s řečovými poruchami v dětském i dospělém věku. Často jde o poruchy spojené s hybností svalů jazyka, rtů nebo tváří. Dysfagie může také být spojena s poruchami řeči a hlasu.

Průběh polykání můžeme z volního hlediska rozdělit na **fázi vědomou a nevědomou**.

Ve **fázi vědomé** je potrava přijatá do dutiny ústní zpracována pomocí zubů, žvýkacích svalů a jazyka. Vytvoří se sousto, které je polknutím dopraveno do hltanu.

Fáze nevědomá začíná podrážděním smyslových receptorů v hltanu, čímž dojde k polykacímu reflexu (tím současně chrání dýchací cesty před aspirací). Hrtan se zvedne a hrtanová přiklopka zabrání vstupu potravy do hrtanu. Dýchání se zastaví a potrava vstoupí z hltanu do jícnu. Z jícnu se peristaltickými pohyby posouvá do žaludku.

Dysfagii tedy rozumíme poruchu polykání pevné či tekuté potravy, která může nastat z různých příčin v průběhu transportu požité pevné stravy či tekutiny od úst do žaludku.

Při diagnostice i terapii je nutná týmová spolupráce lékařských a nelékařských oborů (neurologie, foniatrie, ORL, radiologie, chirurgie, interního lékařství, psychologie, psychiatrie atd.).

Podle místa lokalizace a/nebo příčiny poruchy polykání využíváme v léčbě kompenzační a terapeutické strategie.

Soukromá klinika LOGO s. r. o. v Brně sama využívá, nabízí a prodává velmi sofistikované pomůcky pro poruchy polykání a rehabilitační pomůcky, které dětským i dospělým pacientům usnadňují polykání a pomáhají v léčbě i rehabilitaci v dosažení maximálních výsledků u pacientů s ústními motorickými potížemi.

Za představení stojí několik typů pohárků pro usnadnění příjmu tekutin a některé rehabilitační pomůcky pro správný rozvoj a rehabilitaci v oblasti rtů, patra, jazyka a tváří.

Prvním pohárkem, který je k dispozici ve třech velikostech je **KAPI CUP** – jde o měkký, lehký pohárek, který slouží pro podporu bezpečného pití a polykání. Jeho horní část je měkká a flexibilní, je možné jej jednoduše zmáčknout a nasměrovat tok tekutiny přímo do úst. Je opatřen ryskou pro označení objemu tekutiny. Všechny tři velikosti pohárku Kapi Cup 30, 80 a 160 ml mají vykrojení na jedné straně, které využíváme pro napití se bez záklonu hlavy, a tím snižujeme riziko vdechnutí tekutiny. Pohárek můžeme využívat s jednoduchým nebo dvojitém držákem a druhotně tak rozvíjet také úchop ruky. Pohárek je z materiálu, který je vhodný jak pro čištění v myčce, tak pro ohřívání tekutiny v mikrovlnné troubě (obrázek 1).

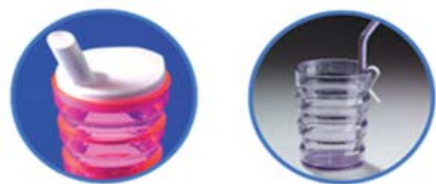
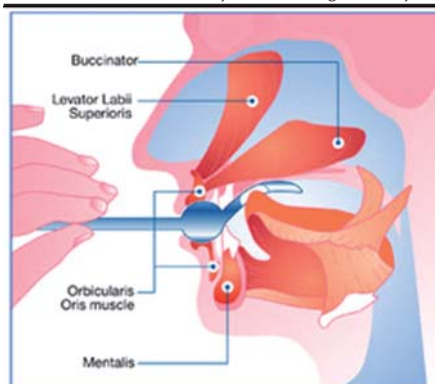
Další pohárek **NOVO CUP** – je čirý pohárek s viditelným obsahem tekutiny o objemu 200 ml. Je opatřen víčkem, které umožňuje komplex-

Obrázek 1. Pohárek Kapi cup ve třech velikostech

Obrázek 2. Pohárek Novo cup

Obrázek 3. Pohárek Sure grip mug**Obrázek 4.** Pohárek Provale cup**Obrázek 5.** Pohárek Dysphagia cup**Obrázek 6.** Lžičky pro děti i dospělé Maroon spoon**Obrázek 7.** Žvýkácí trubičky Chewy tubes**Obrázek 8.** Ora-light rehabilitační lžičky**Obrázek 9.** Možnosti využití Ora-light lžičky**Muscles exercised by Ora-Light Tool 1**

ní kontrolu toku tekutiny. Uživatel nápoj saje brčkem a díky kalibraci na pohárku můžeme měřit objem vypité tekutiny. Pohárek je vhodný pro teplé i studené nápoje a můžeme ho čistit v myčce (obrázek 2).

Třetí v pořadí a ve čtyřech barevných provedeních uvádíme pohárek navržený pro snadné držení a jistý úchop – **SURE GRIP MUG**. Tento pohárek umožňuje vždy plnou kontrolu nad tokem nápoje, je vybaven ventilem ve víčku zabráňujícím úniku tekutiny při nahnutí či převrácení pohárku. Víčka k tomuto pohárku jsou k dispozici s malou štěrbinou pro klasické tekutiny, s velkou štěrbinou pro hustší nápoje, například pro jogurtové mléko, řídkou kaši nebo mixovanou polévku a tepelně citlivé víčko, které změní barvu při styku s teplou tekutinou. Pohárek je možno používat také bez víčka, a to se slámkou a se speciálním držákem na slámkou, který umožňuje fixaci slámky ke stěně pohárku a snadné pití pomocí sání. Pohárek je velmi vhodný pro držení malými a nebo slabými rukama. Pro čištění je vhodná myčka na nádobí, pro ohřátí tekutiny mikrovlnná trouba a pro rychlé vychlazení tekutiny můžeme naopak použít mrazničku (obrázek 3).

Pro příjem kontrolovaného množství tekutiny můžeme doporučit **PROVALE CUP** – zajišťuje fixní dávku tekutiny při jednom náklonu pohárku, a to 5 ml nebo 10 ml. Patentovaný mechanismus zabraňuje přetečení předem

definovaného objemu tekutiny 5 nebo 10 ml. Zvýšení víčka pro ústa minimalizuje záklon hlavy při pití. Průhlednost pohárku umožňuje vidět kolik tekutiny bylo vypito. Pohárek nabízí široké úchyty pro obě ruce a je vhodný pro teplé i studené nápoje (obrázek 4).

DYSPHAGIA CUP – pohárek je určen pro větší děti a dospělé s poruchami polykání. Jde o oválný pohárek, který nabízí svým uzpůsobením dostatečný prostor pro nos a umožňuje pít tekutiny bez záklonu hlavy. Oválné tvarování nám usnadňuje tok i hustší tekutiny do středu úst. Horní část pohárku je vybavena těsnícím okrajem pro snazší přizpůsobení rtů. Součástí pohárku Dysphagia je snadno odnímatelný podstavec pro zlepšení stability pohárku, zejména při třesu ruky, při pokládání na podložku. Výhodou tohoto pohárku je také široký úchyt, který umožňuje vsunutí roztažené dlaně, sevření dlaně tak není nutné. Tento pohárek často využívají i nemocní s motorickým postižením horních končetin (obrázek 5).

Než se budeme věnovat rehabilitačním pomůckám, dovolujeme si také představit lžičky pro děti i dospělé **MAROON SPOON** – vhodné pro nemocné, kteří mají potíže s příjmem tuhé stravy z důvodu oslabení uzávěru rtů, oslabené funkce jazyka, hrdla nebo trpí přecitlivělostí v oblasti dutiny ústní. Lžice jsou mělké a úzké, usnadňují přesun sousta rty ze lžice do úst. Nemají ostré hrany a brání tak poranění poškozené nebo přecitlivělé sliznice v dutině ústní. Jsou lehké a nerozbitné, jsou k dispozici ve dvou velikostech. Je možné je umývat v myčce (obrázek 6).

Z rehabilitačních pomůcek se velmi osvědčují žvýkácí trubičky a rehabilitační lžičky, a proto je doporučujeme.

Žvýkácí trubičky **CHEWY TUBES** – slouží pro rozvoj kousání a žvýkání, pomáhají zlepšit stabilitu čelisti, cucáním, kousáním poskytují smyslové vjemy z oblasti čelistí vyvolané vlastními kousacími a žvýkácími pohyby. Žvýkácí válce zajišťují bezpečnou a netoxickou plochu pro rozvoj správného žvýkání. Trubičky neobsahují latex ani olovo, PVC ani ftaláty. Barevně se odlišují trubičky podle tvrdosti a tloušťky žvýkácího válce. Například žluté žvýkácí trubičky je vhodné využívat pro děti již od 9 měsíce věku a důvodem použití je omezení otevření čelistí. Červená trubička se využívá u batolat citlivých na dotykovou stimulaci. Oranžová písmenka P nebo Q se s výhodou využívají pro oboustranný skus (obrázek 7).

ORA-LIGHT lžičky – nový terapeutický a rehabilitační nástroj pro pacienty s ústními motorickými obtížemi. Cílem rehabilitačního cvi-

čení je posílení svalstva jazyka, rtů, patra a tváří a v konečném důsledku usnadnění schopnosti mluvit a polykat. Ora-light rehabilitační lžičky se používají v rámci léčebných sezení, ale následně hlavně v domácím prostředí. Celý rehabilitační režim zahrnuje cvičení se všemi lžičkami, při čemž cvičební protokol se skládá z pěti částí – pomocný pohyb pomocí hmatu, odporový pohyb při vyvíjení tahu a tlaku na pomůcky k posílení svalů, rozsah pohybu využívající opakující se přehnané pohyby, přesnost a správnost vyslovovaných souhlásek a samohlásek k dosažení přesné a správné výslovnosti a cvičení všech svalů dutiny ústní podílejících se na vlastním polykání. K vlastní rehabilitaci používáme

čtyři typy lžiček – první lžička posiluje rty a retní uzávěr, druhá lžička posiluje zvedání špičky jazyka, zvyšuje rozsah a usnadňuje zvedání špičky jazyka směrem dopředu a směrem k patru. Třetí lžička posiluje vnitřní svaly jazyka a přední část tvrdého patra a čtvrtá lžička v rehabilitačním režimu posiluje zadní část jazyka a zadní části tvrdého patra (obrázek 8).

Poruchy polykání, často doprovázející řečové poruchy v dětském věku, jsou dobře diagnostikovatelné v ordinaci logopeda nebo foniatra. Pomocí moderních a sofistikovaných rehabilitačních pomůcek i snadněji řešitelné s možností výrazného klinického zlepšení v relativně krátkém čase.

Literatura

1. Tedla M, a kol. Poruchy polykání. Havlíčkův Brod, Tobiáš 2009.
2. Kejkličková I. Logopedie v ošetrovatelské praxi. Praha, Grada Publishing 2011.
3. Škodová E, Jedlička I, a kol. Klinická logopedie. Praha, Portál 2003.

Článek přijat redakcí: 9. 12. 2011

Článek přijat k publikaci: 6. 1. 2012

PaedDr. Ilona Kejkličková, Ph.D.

Soukromá klinika LOGO s. r. o.

Vsetínská 20, 639 00 Brno

ilona.kejcklickova@logoped.cz

